

MUAMMOLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING KREATIV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-METODIK ASOSLARI (TEXNOLOGIYA FANI MISOLIDA)

Qozaqova Dilshoda Abduvoid qizi,

+99893 239 67 71

ddilshodaqozaqova@gmail.com

Ilmiy maslahatchi: NamDPI dotsenti, PhD SH.Tursunova

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23332461>

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyalarini muammoli ta‘lim texnologiyalari asosida shakllantirishning pedagogik-metodik asoslari texnologiya fani misolida tahlil qilinadi. Muammoli ta‘limning nazariy asoslari, uning boshlang‘ich ta‘lim bosqichidagi o‘ziga xos xususiyatlari, shuningdek, 2–4-sinf texnologiya darsliklari materiallari asosida o‘quvchilarning kreativ faoliyatini rivojlantirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Maqolada muammoli vaziyatlarni yaratish bosqichlari, o‘quv topshiriqlarini loyihalash mezonlari va o‘qituvchining metodik faoliyati mazmuni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: muammoli ta‘lim, kreativ kompetensiya, boshlang‘ich sinf, texnologiya fani, muammoli vaziyat, loyihaviy faoliyat, pedagogik texnologiya, metodik yondashuv.

Аннотация. В данной статье анализируются педагогико-методические основы формирования креативных компетенций учащихся начальных классов на основе технологий проблемного обучения на примере предмета «Технология». Рассматриваются теоретические основы проблемного обучения, его особенности на этапе начального образования, а также пути развития креативной деятельности учащихся на материале учебников по технологии для 2–4 классов. В статье освещены этапы создания проблемных ситуаций, критерии проектирования учебных заданий и содержание методической деятельности учителя.

Ключевые слова: проблемное обучение, креативная компетенция, начальный класс, предмет «Технология», проблемная ситуация, проектная деятельность, педагогическая технология, методический подход.

Abstract. This article analyzes the pedagogical and methodological foundations of developing creative competencies in primary school students based on problem-based learning technologies, using the subject of Technology as an example. It examines the theoretical foundations of problem-based learning, its specific features at the primary education stage, and ways to develop students' creative activity based on the materials of Technology textbooks for grades 2–4. The article highlights the stages of creating problem situations, criteria for designing learning tasks, and the content of the teacher's methodological activity.

Keywords: problem-based learning, creative competence, primary school, Technology subject, problem situation, project activity, pedagogical technology, methodological approach.

KIRISH. Zamonaviy ta‘lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri – o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, izlanish va ijodiy faoliyat ko‘nikmalarini shakllantirishdir. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta‘kidlaganidek: “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma‘naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun barcha imkoniyatlarni

yaratish davlatimizning eng ustuvor vazifasi bo‘lib qoladi” [1]. Bu jarayon ayniqsa boshlang‘ich ta‘lim bosqichida alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu davrda bolaning bilish faolligi, qiziqishi va ijodiy salohiyati shakllanadi. O‘zbekiston Respublikasining uzluksiz ta‘lim konsepsiyasida ham o‘quvchilarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish ta‘lim jarayonining muhim yo‘nalishi sifatida belgilangan. Prezidentimizning “Ta‘lim-tarbiya tizimini rivojlantirish, yoshlarni ilm-fanga, innovatsiyalarga jalb qilish – kelajakka qo‘yilgan eng to‘g‘ri sarmoyadir” [2] degan fikri bu boradagi ishlarning strategik ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni bilan tasdiqlangan Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish ustuvor yo‘nalishlar sifatida qayd etilgan [3].

Texnologiya fani o‘zining amaliy yo‘naltirilganligi bilan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyalarini shakllantirish uchun qulay imkoniyatlar yaratadi. Bu fanda o‘quvchilar turli materiallar bilan ishlash, qo‘l mehnati mahsulotlarini yaratish, loyihalar tayyorlash orqali o‘z ijodiy qobiliyatlarini namoyon etadilar. Biroq bu jarayonni samarali tashkil etish uchun muammoli ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish zarurati tug‘iladi. Muammoli ta‘lim o‘quvchini tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki izlanuvchi, savol beruvchi, mustaqil qaror qabul qiluvchi subyektga aylantiradi. Shu bois texnologiya fanini o‘qitishda muammoli vaziyatlar, loyiha-topshiriqlar, ijodiy izlanishlar va amaliy mashqlardan tizimli foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

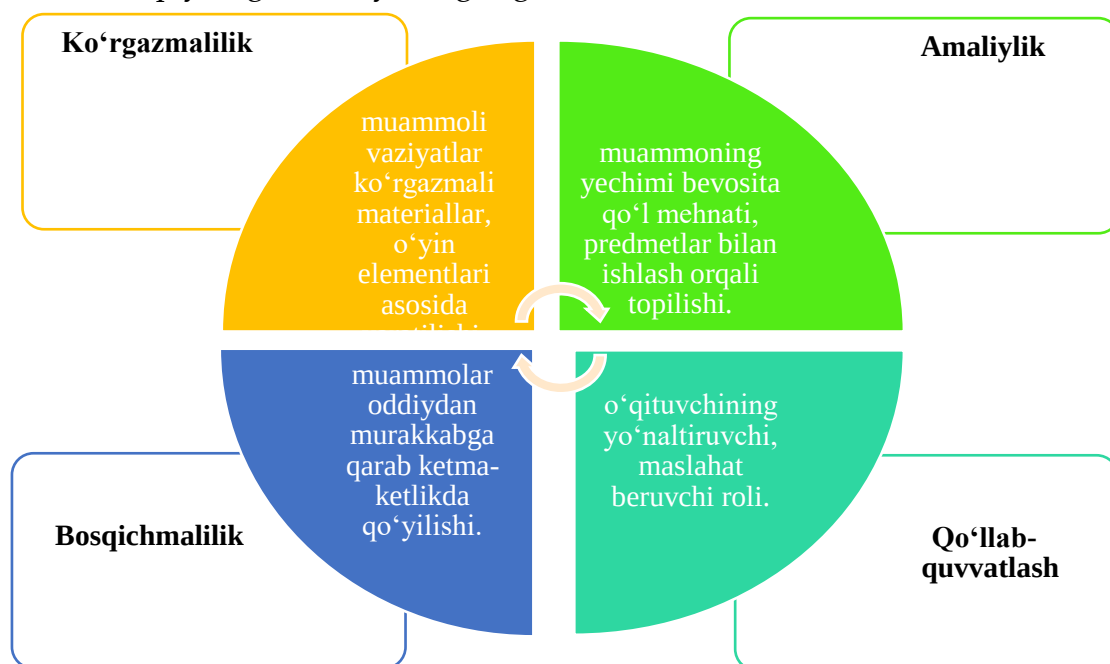
Mazkur maqolaning maqsadi – muammoli ta‘lim texnologiyalari asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik-metodik asoslarini texnologiya fani misolida ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan asoslash.

ASOSIY QISM. Muammoli ta‘lim – o‘quvchilarning bilish faoliyatini muammoli vaziyatlar yaratish, o‘quv muammolarini qo‘yish va ularni hal etish yo‘li bilan tashkil etuvchi ta‘lim texnologiyasidir. Uning asosida o‘quvchining mustaqil izlanishi, tahlil qilishi va xulosa chiqarishi yotadi. Buyuk o‘zbek pedagogi Abdulla Avloniy ta’kidlaganidek: “Fikr tarbiyasi eng kerakli, eng muhim tarbiyadir. Chunki fikr insonning sharofat va fazilatiga qo‘ldoshdir” [4]. Muammoli ta‘limning nazariy asoslari didaktika sohasidagi ilmiy izlanishlarda keng yoritilgan bo‘lib, u o‘quvchining bilish faolligini faollashtirish, ijodiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan.

Muammoli ta‘lim texnologiyasining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- 01** muammoli vaziyat – o‘quvchining oldiga qo‘yilgan, mavjud bilimlari bilan hal qilish imkoni bo‘lmagan, izlanishni talab qiluvchi vaziyat;
- 02** o‘quv muammosi – muammoli vaziyatdan kelib chiqadigan, o‘quvchi hal qilishi lozim bo‘lgan savol yoki topshiriq;
- 03** izlanish faoliyati – o‘quvchining muammoni hal qilish yo‘lida olib boradigan mustaqil faoliyati;
- 04** yechim va xulosa – topilgan yechimni tekshirish, umumlashtirish va amaliyotda qo‘llash.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari muammoli ta‘limni tashkil etishda alohida yondashuvni talab qiladi. Bu bosqichda o‘quvchilarning tafakkuri ko‘rgazmali-harakatli va ko‘rgazmali-obrazli xarakterga ega bo‘lib, ularning diqqati barqaror emas, bilish qiziqishi esa o‘yin va amaliy faoliyat orqali namoyon bo‘ladi. Shu bois boshlang‘ich sinfda muammoli ta‘lim quyidagi xususiyatlarga ega bo‘lishi lozim:

Texnologiya fani boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyalarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. R. Ismailovning 2-, 3- va 4-sinflar uchun texnologiya darsliklarida o‘quvchilarning amaliy faoliyatiga, turli materiallar bilan ishlashga, loyihaviy topshiriqlarni bajarishga alohida e‘tibor qaratilgan [1; 2; 3].

Texnologiya darslarida muammoli ta‘lim texnologiyalaridan foydalanishning asosiy yo‘nalishlari:

1. Muammoli vaziyat yaratish orqali yangi materialni o‘zlashtirish. Masalan, 2-sinfda qog‘oz bilan ishlash mavzusini o‘rganishda o‘qituvchi o‘quvchilarga “Qog‘ozdan mustahkam va chiroyli quticha yasash uchun qanday shakl va o‘lchamlardan foydalanish kerak?” kabi muammoli savolni qo‘yadi. O‘quvchilar turli variantlarni sinab ko‘rib, eng maqbul yechimni topadilar.

2. Loyihaviy faoliyat orqali kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish.

3-sinfda o‘quvchilar tabiiy materiallardan turli buyumlar yasash topshirig‘ini oladilar. Bu jarayonda ular nafaqat materialning xususiyatlarini o‘rganadilar, balki o‘z g‘oyalarini amalga oshirish uchun turli yechimlarni izlaydilar.

3. Muammoli topshiriqlar orqali mustaqil izlanishni tashkil etish. 4-sinfda o‘quvchilarga “Qanday qilib suvni tejash mumkin?” kabi amaliy muammo qo‘yiladi va ular o‘z loyihalarini ishlab chiqadilar.

Texnologiya darslarida muammoli ta‘lim texnologiyasini qo‘llash quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Birinchi bosqich – muammoli vaziyatni yaratish. O‘qituvchi o‘quvchilarning mavjud bilimlari va tajribasiga tayanib, ularning oldiga hal qilish qiyin bo‘lgan, ammo qiziqarli muammoni qo‘yadi. Bu bosqichda o‘quvchilarda bilish qiziqishi uyg‘otiladi.

Ikkinchi bosqich – muammoni anglash va tahlil qilish. O‘quvchilar muammoning mohiyatini tushunadilar, uning tarkibiy qismlarini ajratadilar, yechim yo‘llarini izlaydilar. Bu bosqichda guruhli ish shakllari samarali bo‘ladi.

Uchinchi bosqich – yechim izlash. O‘quvchilar turli gipotezalarni ilgari suradilar, ularni amalda sinab ko‘radilar. Bu bosqichda o‘qituvchi yo‘naltiruvchi savollar beradi, zarur hollarda yordam ko‘rsatadi.

To‘rtinchi bosqich – yechimni tekshirish va umumlashtirish. Topilgan yechim tekshiriladi, natijalar tahlil qilinadi, umumiy xulosalar chiqariladi.

Beshinchi bosqich – amaliy qo‘llash. O‘quvchilar topilgan yechimni yangi vaziyatlarda qo‘llaydilar, o‘z mahsulotlarini yaratadilar.

Muammoli ta‘lim texnologiyalari asosida texnologiya darslarida o‘quvchilarning kreativ kompetensiyalarini shakllantirish quyidagi mezonlar bo‘yicha baholanadi:

original g‘oyalar ilgari surish – o‘quvchining nostandart yechimlar topa olishi;

mustaqil qaror qabul qilish – o‘quvchining o‘z faoliyatini rejalashtira olishi;

amaliy ko‘nikmalarni qo‘llash – o‘zlashtirilgan bilim va ko‘nikmalarni yangi vaziyatlarda qo‘llay olishi;

muammoni hal qilish – qo‘yilgan muammoning yechimini mustaqil topa olishi;

natijani taqdim etish – o‘z ishini asoslab, taqdim eta olishi.

Muammoli ta‘lim texnologiyalarini texnologiya darslarida samarali qo‘llash uchun o‘qituvchi quyidagi metodik talablarga rioya qilishi lozim. Har bir dars uchun muammoli vaziyatlarni oldindan loyihalash. Muammolarni o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirish. O‘quvchilarni mustaqil izlanishga undash, ammo boshqarib turish. Guruhli va juftlikda ishlash shakllaridan keng foydalanish. O‘quvchilarning har bir urinishini rag‘batlantirish, xatolardan qo‘rqmaslik muhitini yaratish. Darsliklardagi amaliy topshiriqlarni muammoli savollar bilan boyitish [1; 2; 3]. Texnologiya darsliklarida keltirilgan amaliy topshiriqlar muammoli ta‘lim uchun boy material bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, 2-sinf darsligidagi “Qog‘ozdan turli shakllar yasash”, 3-sinf darsligidagi “Tabiiy materiallardan buyumlar tayyorlash”, 4-sinf darsligidagi “Loyihaviy ishlar” kabi mavzular muammoli vaziyatlar yaratish uchun qulay asos bo‘ladi.

XULOSA. Muammoli ta‘lim texnologiyalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyalarini shakllantirishning samarali vositasidir. Texnologiya fani o‘zining amaliy

yo‘naltirilganligi bilan bu jarayon uchun alohida imkoniyatlar yaratadi. Muammoli vaziyatlar orqali o‘quvchilar mustaqil fikrlashni, izlanishni, turli yechimlarni sinab ko‘rishni o‘rganadilar, bu esa ularning ijodiy salohiyatini rivojlantiradi.

Muammoli ta‘lim texnologiyalarini texnologiya darslarida qo‘llashda quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

muammoli vaziyatlarni tizimli va bosqichma-bosqich qo‘llash;

o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish;

amaliy topshiriqlarni muammoli savollar bilan boyitish;

guruhli va loyihaviy ish shakllaridan keng foydalanish;

o‘quvchilarning har bir ijodiy urinishini rag‘batlantirish.

Shunday qilib, muammoli ta‘lim texnologiyalari asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyalarini shakllantirish zamonaviy ta‘lim talablariga javob beradigan, o‘quvchining har tomonlama rivojlanishini ta‘minlaydigan samarali pedagogik yondashuv hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga Murojaatnoma, 2017-yil 22-dekabr // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti. – URL: <https://president.uz/uz/lists/view/1062> (murojaat sanasi: 03.10.2026).
2. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga Murojaatnoma, 2020-yil 24-yanvar // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti. – URL: <https://president.uz/uz/lists/view/3325> (murojaat sanasi: 03.10.2026).
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/4312785> (murojaat sanasi: 03.10.2026).
4. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – 160 b. – B. 32.
5. Ismailova, R. Texnologiya. 2-sinf: umumiy o‘rta ta‘lim maktablari uchun darslik / R. Ismailova. – Toshkent: Novda Edutainment, 2023. – 65 b.
6. Ismailova, R. R. Texnologiya. 3-sinf: umumiy o‘rta ta‘lim maktablari uchun darslik / R. R. Ismailova. – Toshkent: Novda Edutainment, 2023. – 65 b.
7. Ismailova, R. R. Texnologiya. 4-sinf: umumiy o‘rta ta‘lim maktablari uchun darslik / R. R. Ismailova. – Toshkent: Novda Edutainment, 2023. – 81 b.